

Lukijalle

Vuonna 2018 käyttöön otettujen Suomen sotatieteellisen seuran sääntöjen perusteella tarkoituksena on edistää ja tukea sotatieteellistä tutkimustyötä ja sotatieteiden harrastusta sekä seurata niiden kehitystä. Tarkoitustaan seura toteuttaa esitelmätilaisuuksien ja seminaarien lisäksi toimittamalla *Tiede ja Asetta* (suomenkielinen). Jo perinteisestikin seura on profiloitunut myös *Journal of Military Studies* (JMS) myötä ja nyttemmin molemmat mainitut julkaisut ovat saamassa uuden päätoimittajan.

Mainittakoon, että nämä julkaisut ovat jo pidempään olleet Julkaisufoorumin (JUFO) luokitusjärjestelmän tasolla 1, joten niihin kohdistuu tiedeyhteisön sisäisiä laadullisia odotuksia enemmän kuin julkaisukanaviin, jotka eivät (vielä) täytä tason 1 kriteereitä. Lisäksi painotettakoon, että asianomaiset julkaisukanavat ovat viime vuosina olleet myös sotatieteellisen korkeakoulun, eli Maanpuolustuskorkeakoulun, ”lippulaiva”-julkaisukanavia; ilmeten aiemmin myös siten, että Maanpuolustuskorkeakoulun professorit ovat virkatöihinsä liittyen toimineet asianomaisten julkaisukanavien päätoimittajina. Tosin kuten tämäkin teos oivallisesti ilmentää, eivät seura ja Maanpuolustuskorkeakoulu vain keskenään sotatiedettä tee, vaan esimerkiksi myös Puolustusvoimien tutkimuslaitoksella on tässä suhteessa varsin keskeinen merkityksensä.

Toimintaympäristön kiihtyvän muutoksen keskellä arkinen kiire näyttää jäytävän, ja sotatieteelliselle, saati filosofiselle, harrastuneisuudelle ei välttämättä löydy aikaa eikä energiaa. Tässä teoksessa on vain yhden sotatieteiden tohtoriopiskelijan artikkeli, mutta onneksi Puolustusvoimissa tutkimuksellista työtä tekevät sekä tieteellisesti että sotataidollisesti meritoituneet siviilitoimijat ansiokkaasti paikkaavat tätä puutetta.

Kuten yleisesti tiedetään eivät kiireet reserviin tai eläkkeelle siirtymisen myötä ainakaan vähene, mutta silti tässä julkaisussa heistä aktiivisimmat ovat kaikilta kiireiltään ehtineet tieteellisesti kirjoittamaan. Aktiivikadettiupseerien tieteellisestä kirjoittamisesta ei ole tässä julkaisussa näytteitä, mikä ei ole välttämättä ainakaan pitkällä aikajänteellä myöskään sotatieteiden etu, sillä juuri heiltä odotettaisiin *asiantuntijuutensa* osoittamista myös tieteellisen kirjoittamisen

muodossa. Aivan siis kuten sekä Suomen sotatieteellisen seuran että Maanpuolustuskorkeakoulun perinteetkin sen jo tietävät kertoa ja lukuisin tavoin ilmentävät.

Filosofi ja Maanpuolustuskorkeakoulun dosentti Arto Mutanen tarkastelee viisaasti ja sivistyneesti ajallemme tyypillistä kritikointia ja suoranaisia hyökkäyksiä asiantuntijuutta (ks. Haukkala 2020, 107; Tetlock 2006, 1) ja jopa tiedettä vastaan, vaikkakin ristiriitaisesti samaan aikaan kansalaiset näyttävät edelleen tiedettä laajalti arvostavan ja tieteeseen suuresti luottavan (ks. Tieteen tiedotus 2019). Opettavaisessa tarkastelussaan hän houkuttelee meitä ajattelemaan kahden ”esimerkkihenkilön” avulla: kaikkien tietämän, laajasti arvostetun, mestarisalapoliisi Sherlock Holmesin ja tuskin kenenkään tietämän William Safiren. Kukapa ei omasta mielestään olisi, tai ellei niin ainakin haluaisi olla, ”oman elämänsä” Sherlock Holmes? Entä jos kuitenkin avoimin mielin lukisimme mitä dosentti Arto Mutanen on kirjoittanut ja ”sherlock holmesmaisuuutta” osin myös problematisoinut. Kannustaen meitä kansalaisia ottamaan asioista selvää ja myös vaikkapa koulutusjärjestelmien kulttuurillisiin syvärakenteisiin pureutuen.

Mitä sitten kansalaisen lähtökohtaisesti tulisi asiantuntijuudesta sekä ”asiantuntijoista” että asiantuntijoista ymmärtää? Esimerkiksi sen, että asiantuntijaksi pätevoidytään useimmiten jollakin tietyllä *alalla* eli tietynlaisten oppiaine- ja tieteenalakohtaisten opintojen myötä. Toiseksi alan asiantuntijaksi voidaan kehittyä opiskelua täydentävien ongelmien ratkaisujen avulla eikä niinkään vain työuraa kartuttamalla. Kolmanneksi sen, että usein asiantuntijat työskentelevät sekä monitieteisissä (*interdisciplinary*) että tieteidenylisissä (*transdisciplinary*) tutkimus- ja kehittämishankkeissa, joiden rahoittajina ovat viime kädessä veronmaksajat eli kansalaiset. Usein tästä asiantuntijoiden monitieteisestä ja tieteidenylisestä toiminnasta seuraa sitäkin, että asiantuntijatkin oppivat omaa alaansa laajemmista ilmiöistä, ongelmista (jopa niistä pirullisistakin), välineistä, käsitteistä ja ratkaisuista. Näin ollen asiantuntijasta saattaa kehkeytyä monella muullakin alaansa liittyvällä alalla tavanomaista kansalaista asiantuntevampi. Täten yhteinen etumme ei liene, että kategorisesti kieltäisimme asiantuntijoita osallistumasta muuhun kuin ”vain oman alansa” yhteiskunnalliseen keskusteluun tänä ”totuuden jälkeisenä” aikana (ks. Hautamäki 2019). Toisaalta on tarpeen muistaa ikuinen vaara, joka vaanii myös demokratioissa, jos kansalaiset tyytyisivät vain maksajan ja kuluttajan rooliin ulkoistaen ne ”ikävät asiat”, siis ollen ajattelun, ”asiantuntevimmille”.

Ajattelua ja järjenkäyttöä, viisaudesta puhumattakaan, ei voida ainakaan demokraattisissa yhteiskunnissa ulkoistaa tähän toimintaan ”erikoistuneille tahoille”, mutta toisaalta asiantuntijuutta ja tieteentekemistä ei ole tarpeen väheksyä, sillä sen avulla voidaan *parhaimmillaan* sivistymisen lisäksi ratkoa mitä

erilaisempia ongelmia. Ja niitähän meillä riittää vaikkakin on myös osatotuus, että osin monet asiamme ovat paremmin kuin luulet, mutta mitä sinä näistä asioista tiedätkään? (ks. Rosling 2018, 259)

Kuten yleisesti tiedetään ovat upseerit olleet ikiaikaisesti sodan, sotien ja sodankäynnin asiantuntijoita, mutta osaammeko itsellemme ja muille kertoa miksi ylipäättään jossain tilanteessa sodankäyntiin pitäisi ryhtyä ja joissain toisissa tilanteissa ei ehkä niinkään? Entä miten sitten sotiin ryhtyminen ja sodankäynti liittyy sekä inhimilliseen että yhteiskunnalliseen turvallisuuteen eli kansalaisten tarpeisiin ja tunteisiin? Mitä sitten eettinen toimintakykyisyys merkitsee ja ovatko kenties kaikki sodat hyväksyttäviä ja oikeutettuja? Vai onko sotien ja sodankäynnin moraalin ja etiikan pohtiminen tarpeetonta koska jo aiemmissa, niistä tulevista puhumattakaan, ”kaikki on käynyt ja siitäkin huolimatta, ettei kaikki sinänsä olekaan ollut lainmukaista, saati eettisesti hyväksyttävää”? Tähän tematiikkaan dosentti ja professori (evp.), Juha Mäkinen pureutuu artikkelissaan, koska en ole niinkään varma mitä lukijat, ja muut kansalaiset, tähän kysymykseen vastaisivat ja mahdollisten tulevaisuuksien valinnoillaan todeksi tulevatkaan osoittamaan.

Filosofian tohtorikoulutettava Laura Puumala muistuttaa meitä siitä, että perinteisesti sotilaspedagogiikassa ja -etiikassa eettisiin haasteisiin on pyritty vastaamaan eettisen toimintakyvyn käsitteen avulla. Itseasiassa päämääränä on ollut, ja on edelleen paljon enemmänkin, sillä koulutuksen ja kasvatuksen keinoin pyritään eettisen toimintakyvyn kehittämiseen. Tosin aivan kuten Laura Puumala myös empiirisen tutkimuksen tekohetkellä Puolustusvoimissa sotilaspastorina palvelleena, filosofian lisensiaatti, Jukka Seppäsen tuella pyrkii osoittamaan ”yleinen koulutustaso ennustaa eettistä motivoituneisuutta, mutta ase-lajikohtainen tai muu erikoistava Puolustusvoimien sisäinen koulutus ei siihen [välttämättä] vaikuta, eikä sotilaan eettinen kasvatus voi olla yksin Puolustusvoimien tehtävä. Näin ollen sotilaan eettinen kasvatus lienee kokonaisvaltaisemmin koko yhteiskunnan tehtävä.”

Toiseksi Laura Puumala tähdentää, että ammatit ovat lähtökohtaisia eettisiä hankkeita, jotka on perustettu turvaamaan jotakin erityisen tärkeänä pidettyä yhteiskunnallista arvoa kuten esimerkiksi *turvallisuutta* (ks. Anttonen 2016; Puolustusministeriö 2019) tai vaikkapa *terveyttä*. Tosin historiasta tiedämme verraten tuoreitakin tapauksia, joissa esimerkiksi lääkärit ovat tietynä aikana tietynlaisessa kulttuurissa horjuneet parantamisen ja tappamisen välillä (ks. Lifton 1986/2000). Tosin pedagogi, ja täten myös sotilaspedagogikin, pyrkii kasvattamaan myös tappajista ja väkivallan käyttäjistä (ks. Purjo 2010) turvallisuuden toimijoita; tässä aina välillä valitettavasti surkeasti epäonnistuen.

Entä ellemme ajatteluamme, ja vastuutamme, erilaisille asiantuntijoille ja edustuksellisen demokratian poliitikoille välttämättä ulkoistaisikaan niin

kenties sitten teknologisille ratkaisuille eli tekoälylle? Tässä suhteessa professori, majuri (evp.), Matti Häyry tuottaa artikkelissaan taas kerran pettymyksen, sillä soveltavan etiikan metodein hän päätyy meitä kenties puistattavaan johtopäätökseen: ”[...] joku ihminen tai jokin ihmisjoukko on aina vastuussa tuottamiensa ja käyttämiensä laitteiden aikaansaannoksista. Tämä ei tarkoita, että syylliset nimettäisiin napin painajista tai heidän sotilasjohtajistaan. Nämä toimivat useimmiten melko pitkälti järjestelmän ehdoilla. Oikeat vastuulliset löytyvät korkeammalta sotilasjohdosta, poliittisista päättäjistä, jotka sanelevat heidän päämääränsä, ja ainakin toimivissa demokratioissa kansalaisista, jotka ovat valinneet poliittiset päättäjensä.” Vaan kukapa enää tunnustaisi kansalaisuutensa, jos se kerran tuo tullessaan näinkin raskaan vastuun.

Tuoreissa *Strategiset linjaukset tekoälyratkaisujen kehittämiseen* Puolustusministeriö (2020) lisää entisestään kognitiivista kuormaamme todeten, että ”tekoälyn hyödyntämisen hallinnolliset edellytykset koostuvat [muun muassa] etiikasta ja lainsäädännöstä [...]”. Tosin tämä linjaus on mitä ilmeisemmin ristiriidassa esimerkiksi nykyisen Puolustusvoimien henkilöstöstrategian kanssa, mutta poistunee strategiaa sittemmin uudistettaessa. Nimittäin ei myöskään sotilaspedagogiikan mukaan vastuutamme voida ulkoistaa lainsäädännöllisille ja moraalisille systeemeille eli näin ollen alati tarvitsemme etiikkaa ja eettisyyttä. Emme sotilaspedagogeina miellä sotilaallisia järjestelmiä ja kulttuureita muuttumattomiksi ”mustiksi laatikoiksi”, vaan vuorovaikutuksessa inhimillisen *toimijuuden* kanssa ajoittain jopa kehittyviksi kokonaisuudeksi.

Jos emme voi ulkoistaa ajattelua asiantuntijoille emmekä edes tekoälylle, niin kenties voimme ulkoistaa ajattelua ja vastuita professionaalisesti eli ajatellen ”en minä, mutta kun ne muut”. Kuten muistanemme, viimeistään läpi 2010-luvun olemme saaneet Upseeriliiton jäsenkyselyistä huomata, että noin 60–70 % asianomaiseen kyselyyn vastaajista on ollut sitä mieltä, että Suomen pitäisi liittyä Natoon, mutta miksi ja millaisin perusteluin? Näin ollen tässä Tiede ja Aseessa ”Nato-keskusteluun” *asiantuntevasti* osallistutaan.

Tässä teoksessa etenkin myös sotatieteistä väitelleen emeritusprofessori Vesa Kannianen ja professorien Juha-Matti Lehtosen sekä Tommi Koivulan artikkelit liittyvät enemmän tai vähemmän Suomen Nato-jäsenyytematiikkaan. Artikkelissaan Vesa Kannianen tarkastelee Suomen mahdollista Nato-jäsenyyttä koalitioteorian inspiroimana. Tekstinsä on verraten tasapainoinen argumentti Suomen mahdollisesta Nato-jäsenyydestä.

Professori Hiski Haukkalan tuore teos *Suuren pelin paluu* (2020) on tervehtullut teos sekä suomalaiseseen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen että myös esimerkiksi Nato-keskusteluun. Näyttäisikin siltä, että edelleen Nato-keskustelussa olisi tarpeen muistaa sellaisiakin asiantuntevia lähteitä kuin vaikkapa ulkoministeriön *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista* (2016)

kuten myös yleisesikuntaeverstiluutnantti, sotatieteiden tohtori, Fred Blombergin toimittama teos *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia* (2016). Onkin tyydytyksellä huomattava, miten paljon kadettiupseerien turvallisuus- ja puolustuspoliittista *asiantuntijuutta* arvostetaan myös tällä tasolla (ks. lisäksi mm. Källman 2019).

Eräs keskeinen näkemys mikä ulkoministeriön arvioissa korostui (2016, 6; ks. Haukkala 2020, 148; Pyykönen 2016, 125) oli se, että ”jos Ruotsi liittyisi yksin Natoon, Suomi jäisi nykyiseen verrattuna suojattommaksi ja haavoittuvammaksi”. Eli täten ”Suomen jääminen yksin Naton ja Venäjän väliselle harmaalle vyöhykkeelle ei olisi etujemme mukaista” (ks. Ibid., 149). Kirjassaan Haukkala käsittelee tätä haastetta monipuolisesti, mutta *ei päädy* ”tässä hetkessä” suosittelemaan Suomen turvallisuuspoliittisen perusaseoitumisen muuttamista eli siis Suomen Nato-jäsenyyttä.

Emeritusprofessori Vesa Kannianen osaltaan voimistaa niiden tulkintojen kantavuutta, joiden mukaan ”Venäjä on tehnyt *arvaamattomuudesta* strategisen ja taktisen hyveen”. Tulisiko siis Suomen pitäytyä syventymästä Venäjään, venäläisiin intresseihin ja mahdolliseen arvaamattomuuteensa ollen itse ”vakaata ja ennustettavaa” strategista toimintalinjaa edustava? Professorit Juha-Matti Lehtonen ja Tommi Koivula tuovat osaltaan suomalaiseen turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen keskusteluun tykö näkemystään siitä millainen mahdollisuus, ei suinkaan uhka, suomalainen strateginen *epävarmuus* voisikaan olla. Lehtosen ja Koivulan mukaan tarkastelemansa monikansallinen puolustusyhteistyö on strategiselta kannalta keskeistä sen tuottaman kynnysvaikutuksen takia. Heidän mukaansa ”tämä kynnysvaikutus saavutetaan pitkälti puolustusyhteistyön rajanvetojen sumeuden ja sen yksityiskohtaisten sisältöjen tulkinnanvaraisuuden kautta – täten eräänlaisen strategisen *epävarmuuden* tuotoksena”. Eli entä jos jatkossakin Suomi säilyttäisi itsensä *kiinnostavana kumppanina*, vaikkakin sellaisena, jonka toimintatapaa leimaisi strategisen epävarmuuden lisäksi kenties myös arvattavan ennustettava *eettinen korkeatasoisuus* ja kenties jopa *eettisyys*? (ks. Haukkala 2020, 185; vrt. tilastokeskus 2019)

Julkaisun muut artikkelit ilmentävät osaltaan *sotatieteiden* (monikossa) tava- tonta laaja-alaisuutta, moni-ilmeisyyttä ja strategisuutta. Lippueamiraali (res.), sotatieteiden tohtori, Bo Österlund on ollut aktiivisesti myötävaikuttamassa muun muassa meriupseerien aktivoitumiseen myös Ahvenanmaahan liittyvien kysymysten parissa (ks. Österlund 2020). Eikä todellakaan aiheetta, sillä vaikkakin usein Suomi tulkitaan rajamaaksi, jota määrittää 1300 kilometrin maaraja alueellisen suurvallan eli Venäjän kanssa, vähemmälle tarkastelulle tapaa jäädä se, että Suomen 1300 kilometrin merirajan kautta kulkee 90 % ulkomaankaupan volyyymistä ja 99,9 % Suomen datayhteyksistä (ks. Aaltola 2019, 130–131; vrt. Tarkka 2020a, 195; vrt. Vänskä 2020).

Österlund toimii täten eräänlaisen merivoimallisen asiantuntijayhteisön johtajana ja tulkintojen kiteyttäjänä suhteessa sekä turvallisuus- ja puolustuspoliittiseen että oikeustieteelliseen tutkimukseen. Tutkimusasetelma on mitä haastavin, mutta onnistuneella tavalla on jo tässä vaiheessa saatu aikaiseksi tieteellinen artikkeli, joka itseasiassa kannustaa meitä jatkamaan ei pelkästään asiantuntijakeskustelua (ks. Salenius-Pasternak, Mashiri & Moberg 2015; Tarkka 2020b), vaan myös asiantuntevaa tieteellistä kirjoittamista ottaen huomioon tämänkin keskeinen osa laajaa Suomea.

Puolustusvoimien tutkimuslaitoksella tutkimustyötä tekevät Vesa Kuikka ja Sami Peltotalo pureutuvat artikkelissaan Puolustusvoimien NATO-yhteensopi-vaan suorituskyvyn käsitteeseen, sen mallintamiseen ja ideansa havainnollista-miseen yksinkertaistetun kenttätyökistön käyttötapauksen avulla. He esittelevät todennäköisyyksiin perustuvan määrällisen eli kvantitatiivisen suorituskyvyn määritelmän ja havainnollistavat kuinka tietotekniset palvelutarpeet voidaan matemaattisesti mallintaa ja mikä on niiden yhteys *sotilaallisiin suorituskyyki-hin*.

Suomessa astui voimaan uusi tiedustelulainsäädäntö 1.6.2019. Se kattaa so-tilastiedustelun, siviilitiedustelun, tiedustelutoiminnan parlamentaarisen val-vonnan ja laillisuusvalvontaa koskevan lainsäädännön. Samaan aikaan myös sotatieteinen, Puolustusvoimien tiedustelutoimialan toimintaan kytkeytyvä, julkinenkin tutkimustoiminta on saamassa ”tuulta purjeisiinsa” (ks. Koivula (toim.) 2020). Yleisesikuntamajuri, sotatieteiden tohtoriopiskelija, Marko Uo-tinen osallistuu tähän tiedustelututkimuksen kulttuurillisen käänteen ja uuden paradigmman rakentamiseen sekä muun muassa Puolustusvoimien henkilötie-dustelussa mahdollisesti käytettävien kuulustelu- ja haastattelutekniikoiden kehittämiseen konkreettisella menetelmävertailututkimuksellaan.

Dosentti Juha Honkonen tarkastelee artikkelissaan venäläisessä turvallisuus-poliittisessa diskurssissa viime vuosina korostettujen hypersoonisten asejärjes-telmien ominaisuuksia. Yksityiskohtaisemmin hän tarkastelee Avangard-järjes-telmän ominaisuuksia saattaen korkean tason poliittiset väitteet tunnetusti julkisen matematiikan ja sen mallien kanssa vuorovaikutukseen tehden artik-kelissaan meitä kaikkia kiinnostavia johtopäätöksiä.

Tieteissä, kuten nykyisin sotatieteissäkin, tutkimustoimintaa tehdään mer-kittävässä määrin ulkopuolisella rahoituksella ja pääsääntöisesti monikansalli-sissa ja kansainvälisissä verkostoissa, joissa muun muassa *vuorovaikutus* ja *yhteiskehittely* korostuvat. Filosofian tohtori, lehtori, Harri Ruoslahti pyrkii artikkelissaan ymmärtämään organisaatioiden välistä viestintää ulkopuolisella ja sangen kilpaillulla rahoituksella toimivien tutkimuksellisten innovaatiopro-jektien näkökulmasta; tutkimuskysymyksenään: miten voimme ymmärtää uuden tiedon luomiseen tähtäviä yhteiskehittämisen ilmiöitä (mahdollistajia

ja haasteita) monitoimijaisissa hankkeissa? Tähän kysymykseen vastatakseen hän tukeutuu relevantin tutkimuskirjallisuuden lisäksi kuuden valitun osatutkimuksen tarjoamiin aineistoihin.

Olen vastannut kolmen vuosikirjan toimittamisesta ja julkaisemisesta haluten nyt kiittää kaikkia kirjoittajia, ohjaajiaan ja anonyymejä vertaisarvioijia aikaansaannoksistaan ja tutkimustyöstään sekä tieteen että sotatieteiden parhaaksi. Erityisen kiitoksen osoitan myös päätoimittajakaudellani esimerkillistä taitamista jatkaneelle Maija Räisäselle sekä kaikille niille seuran päättäjille, jotka ovat minulle suoneet tämän harvinaislaatuisen opettavaisen kokemuksen työkennellä JUFO 1-luokitellun julkaisukanavan päätoimittajana.

Lahdessa 16.10.2020

Juha Mäkinen

Lähteet

- Anttonen, Johanna (2016). *Yhteistä turvallisuutta rakentaen: poliisi- ja upseeriprofessioiden yhteiskehittelyn mahdollisuuksista*. Sotilaspedagogiikan väitöskirja. Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitos. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <https://www.doria.fi/handle/10024/124728>, (1.9.2016).
- Blombergs, Fred (toim.) (2016). *Suomen turvallisuuspoliittisen ratkaisun lähtökohtia*. Julkaisusarja 1: tutkimuksia n:o 4. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-25-2776-2>, (4.6.2020).
- Haukkala, Hiski (2020). *Suuren pelin paluu: Suomen tulevaisuus kriisien maailmassa*. Helsinki: Otava.
- Hautamäki, Antti (2019). Totuusteoria ja totuuden jälkeinen aika. *Tieteessä tapahtuu*, 37(5), 55–56. <https://journal.fi/tt/article/view/85193/44185>, (8.10.2020).
- Källman, Simon (2019). *Hybridituhat ja Suomen puolustuksen uskottavuus*. Yleisesikuntaupseerikurssi 59:n diplomityö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019103136093>, (8.10.2020).
- Puolustusministeriö (2019). *Kansallinen turvallisuus, asepalvelus ja kansantalous: miksi yleinen asevelvollisuus on välttämätön ratkaisu joillekin maille – ja miksi toisille taas ei?* Puolustusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-058-1>, (3.5.2020).
- Puolustusministeriö (2020). *Strategiset linjaukset tekoälyratkaisujen kehittämiseen*. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-663-095-3>, (3.9.2020).
- Purjo, Timo (2010). *Väkivaltaisesta nuoruudesta vastuulliseen ihmisyyteen: eksistentiaalis-fenomenologinen ihmiskäsitys elämäntaidollis-eettisen nuorisokasvatuksen perustana*. Väitöskirja. Tampere: Tampere University Press. <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8267-0>, (4.6.2020).
- Pyykönen, Juha (2016). *Nordic Partners of NATO: how similar are Finland and Sweden within NATO cooperation?* FIIA report 48. https://www.fiaa.fi/wp-content/uploads/2017/04/report48_finland_sweden_nato.pdf, (8.10.2020).
- Rosling, Hans (2018). *Faktojen maailma – asiat ovat paremmin kuin luulet* (suom. M. Kinnunen, toinen painos). Helsinki: Otava.

- Salonius-Pasternak, Charly, James Mashiri & Michael Moberg (2015). Voisiko näin tapahtua? *Suomen Kuvalehti*, 99(9), 32–39.
- Tarkka, Jukka (2020a). *Ahvenanmaa – Itämeren voimapolitiikan pelinappula*. Jyväskylä: Docendo.
- Tarkka, Jukka (2020b). Nato ei enää puolusta Ahvenanmaata. *Etelä-Suomen Sanomat*, 19.3.2020.
- Tetlock, Philip E. (2006). *Expert political judgment: how good is it? How can we know?* Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Tilastokeskus (2019). *Itsenäisyyspäivä 2019*. <http://www.tilastokeskus.fi/tup/tilastokirjasto/itsenaisyyspaiva-2019.html>, (7.9.2020).
- Tieteen tiedotus (2019). *Tiedebarometri 2019*. http://www.tieteentiedotus.fi/files/Tiedebarometri_2019.pdf, (5.10.2020).
- Ulkoasiainministeriö (2016). *Arvio Suomen mahdollisen Nato-jäsenyyden vaikutuksista*. Ulkoasiainministeriö 4/2016. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79159/IP1601374_UM_Nato-arvioFI_13371.pdf?sequence=1, (11.8.2020).
- Vänskä, Ville (2020). Itämeren lukko. Jukka Tarkka, Ahvenanmaa, Itämeren voimapolitiikan pelinappula, kirja-arvio. *Kylkirauta*, 3, 59.
- Österlund, Bo (2020). Merten vapaus ja valtioiden oikeudet – YK:n 1982 merioikeusyleissopimuksen tarkastelu Suomen kannalta. *Sotilasaikakauslehti*, 95(4), 17–23.